

1.2. Психологічна освіта як фактор соціалізації особистості ²

XXI століття проголошене ЮНЕСКО «століттям освіти». Знання, інтелект, культура, всебічна освіченість, інтелігентність повинні стати пріоритетними в житті людства. Освічена людина володіє більшою кількістю шляхів самоствердження, високою психологічною стійкістю. Традиційними ознаками високоосвіченої людини вважаються ерудованість, знання фундаментальних праць з тієї або іншої сфери, володіння іноземними мовами, сформованість точок зору та переконань і вміння їх відстоювати, участь у практичній діяльності, висока культура і справжня інтелігентність. Характерною особливістю сучасного стану суспільної свідомості є утвердження безперечної думки про те, що суспільству, кожній конкретній людині необхідний певний мінімальний рівень розвитку психологічної культури – психологічна грамотність, тобто певний мінімальний рівень знань людини про явища психіки, саму себе, відносини між людьми.

Психологічна грамотність як така, що розглядається в контексті культури, не зводиться до елементарної обізнаності людини про факти і закономірності, що характеризують її суб'єктивний світ, разом з тим передбачає специфічну вихованість особистості і певний склад, спрямованість розуму. Психологічна грамотність – це не просто наукова інформованість про психіку, душевний склад сторонньої людини, але й вміння використовувати знання про ці феномени на практиці.

Орієнтовна програма психологічної грамотності, запропонована відомим спеціалістом-психологом С. О. Клімовим [Климов, 1998], така:

- «душевна» спрямованість мислення;
- інтерес до сторонньої людини;
- володіння елементами психологічного пізнання (спостереження, бесіди);

---

² Оpubліковано у «Віснику Чернігівського державного педагогічного університету». – 2006. – Вип. 41, Т. 2. – С. 139-142 (переклад з рос. – Т. С. Панченко).

– толерантність до індивідуальної неповторності інших людей, «несхожості» на певний очікуваний в даному соціальному прошарку стандарт;

– правильне ставлення до хворобливих порушень психіки (ці страждання потребують не обезцінюючого і, тим більш, репресивного підходу, як це спостерігається в малокультурному середовищі, а лікувального або, в будь-якому випадку, зберігаюче-розуміючого);

– оптимістична переконаність у тому, що для розвитку і формування психологічних властивостей, якостей існують великі можливості, тобто переконаність у тому, що людина як особистість перетворюється, змінюється в діяльності, що здібності її розвиваються;

– справжня наукова обізнаність про факти і закономірності, що характеризують суб'єктивний світ людини, дозволяє констатувати наявність природних відмінностей між людьми. Важливо розташувати ці відмінності не за перевагою, не за шкалою «краще-гірше», а згідно з якісною своєрідністю, вважаючи їх рівноцінними;

– мінімальне психологічне знання про самого себе, більш-менш чіткий і деталізований «Я-образ» є необхідною умовою і самоаналізу, і саморегуляції, і самовиховання, а отже, й оптимальної взаємодії з іншими людьми;

Очевидно, що реалізація даної програми потребує грамотно організованих дій спеціально підготовлених людей. Таким чином, виникла гостра потреба у психологічній освіті, яку покликані здійснювати психологи – спеціалісти унікальної професійної галузі. Психологи виконують достатньо рідку місію: підвищення психологічної грамотності людей і передачу психологічної культури нинішнім і подальшим поколінням.

Мета даної статті: проаналізувавши професійно значущі якості особистості психолога і мотиви вибору цієї професії, визначити проблему формування особистості психолога в навчально-виховному процесі.

Вибір професії – доволі складний мотиваційний процес. Мотиви професійної діяльності – це ті спонукальні причини, котрі заставляють людину займатися даним видом діяльності [Ильин, 2002]. Ці причини можуть бути різними. Протягом

багатьох років я прошу першокурсників-психологів відповісти на низку питань, серед яких є й таке: «Чому ви обрали цю професію?». Найчастіше студенти відповідають таким чином: «Хочу краще розібратися в собі», «Хочу допомагати людям», «Хочу навчитися володіти собою», «Хочу навчитися краще спілкуватися», «Цікава наука».

До середини першого семестру першокурсники відповідають ще на низку питань, відповіді на які дозволяють переконатися, що вони не розчарувалися у своєму виборі професії. Виходячи з усього, бажання стати професійним психологом нашим першокурсникам не бракує.

Основна задача навчання у виші – отримання необхідного рівня професійної підготовки, в тому числі формування психологічної системи майбутньої діяльності. Успішність виконання будь-якої професійної діяльності багато в чому залежить не стільки від набутих знань, умінь та навиків, скільки від психологічної готовності [Парыгин, 1999; Ломов, 1984], формування якої багато в чому обумовлене активною життєвою позицією людини по відношенню до свого професійного становлення, прийняттям відповідальності за обраний професійний шлях, адекватним ставленням до себе і своїх професійних можливостей, розвитком самосвідомості. Сутність освіти при такому підході – становлення особистості, яка здатна до вільного вибору життєвої позиції й професійного самовизначення.

Це є надважливим для професій, в яких домінує соціальний інтерес, інтерес до людини, до людей, до взаємодії між ними. Підготовка професіоналів-спеціалістів передбачає наявність професіограми та психограми.

Тривалий час розвиткові вітчизняної психології відповідав вираз – «чоботар без чобіт», оскільки найменше уваги було приділено психологічному опису професії психолога. Однак, останнім часом ситуація змінилася, і ми можемо скористатися результатами зробленої психологами роботи для створення професійно особистісного портрета спеціаліста – психолога. [Верняева, 1997; Романова, 2003].

Професійно-особистісний портрет психолога. Базові знання спеціаліста-психолога складають суспільні, природничі

науки, психологія і педагогіка. Успішність навчання і майбутньої професійної діяльності забезпечують добре розвинені здібності, а також виражені здатності, інтереси та особистісні якості.

До необхідних здібностей відносяться:

- концентрація і стійкість уваги;
- переключення й розподіл уваги;
- образна й словесно-логічна пам'ять;
- образне мислення;
- короткочасна та довготривала пам'ять;
- комунікативні здібності – спілкування і взаємодія з людьми, вміння встановлювати контакт, вміння слухати;
- вербальні здібності – вміння говорити чітко, ясно, виразно, грамотно виражати свої думки;
- ораторські здібності – вміння переконувати й аргументувати;
- здатність до самоконтролю.

Значущі інтереси та схильності:

- інтерес і повага до іншої людини;
- здатність до співпереживання;
- допитливість і здатність до навчання;
- творче начало.

Психологічна допомога людям, участь у прийнятті відповідальних рішень, пов'язаних з безпекою людини, тягнуть за собою високий рівень моральності, особистої відповідальності за наслідки професійної діяльності.

До необхідних особистісних якостей психолога можна віднести:

- високий ступінь особистої відповідальності;
- терпимість (толерантність);
- тактовність і вихованість;
- ініціативність;
- прагнення до самореалізації, саморозвитку;
- оригінальність, винахідливість, всебічність інтересів;
- цілеспрямованість, наполегливість;
- інтуїцію, вміння прогнозувати події;
- ерудованість;
- вміння зберігати таємницю.

Однак існує й низка якостей, що заважають ефективній професійній діяльності в галузі психології. Це:

- психічна та емоційна нерівноваженість;
- агресивність;
- замкнутість;
- нерішучість;
- відсутність здатності до роботи з людьми;
- невміння зрозуміти позицію іншої людини;
- ригідність мислення, нездатність змінювати способи вирішення задач у відповідності до умов середовища, що змінюється;
- низький інтелектуальний рівень розвитку;
- низький рівень психологічної культури.

У професійній освіті психологів існує невирішена проблема. Майже всі викладачі й теоретики розуміють, що виховувати необхідно саме особистість професіонала, але як це здійснити на практиці? Важко собі уявити, щоб студентів на лекціях, семінарах або на практичних заняттях «вчили бути справжніми особистостями». Особистістю людина становиться завдяки активній участі в ситуаціях прийняття рішень, в яких формується, розвивається і проявляється здатність людини впливати, суб'єктивно втручатися в об'єктивний хід розвитку подій, що робить її вільною а, отже, особистістю. В реальному навчальному процесі основний акцент робиться на формуванні знань, умінь і навиків. Питання про особистісний розвиток студентів вирішується ними самостійно. Викладачі ж можуть впливати на ці процеси лише опосередковано, наприклад, мимохідь торкаючись на своїх заняттях найскладніших ціннісно-сміслових питань професійного й особистісного самовизначення.

Б. Г. Ананьєв, один із засновників Ленінградської психологічної школи й організатор професійної підготовки психологів в СРСР на факультеті психології ЛДУ ввів обов'язкові зустрічі всіх викладачів кафедр зі студентами у гуртожитку. Відбувалося це у вигляді виїзного засідання кафедри (як правило, ввечері), змістом якого було безпосереднє людське спілкування. Пройшло багато років, десятиліття, а відчуття найвищої задоволеності від зустрічі з «корифеями»

психології, почуття вдячності долі залишилися й живуть у душах студентів 1970-х років і по сей день. У підготовці психологів визріла гостра необхідність виходу на найвищий рівень професійної освіти – освіти й розвитку **особистості** майбутнього психолога.

1.3. Особистість студента в дзеркалі протиріч процесу дорослішання³

Особистість є субстанцією, що розвивається, і по мірі збільшення кількості її контактів, соціальних інститутів і груп, культур і субкультур, до яких вона належить, збільшується кількість можливостей і ролей людини. Об'єднати їх в одну цілісну структуру – центральна задача особистості. В період дорослішання ця задача представляється в контексті знаходження себе самого і усвідомлення власних можливостей та перспектив в певних соціальних умовах і ситуаціях. Традиційно цей процес розглядають як соціалізацію.

В психології існують два підходи до розуміння сутності соціалізації. Згідно одному з них, людина є об'єктом соціалізації, згідно з другим – суб'єктом. В процесі соціалізації вирішуються дві групи задач: інтегрування людини з суспільством (соціальна адаптація) і диференціювання людини і суспільства (соціальна автономізація). Вирішити задачі соціальної адаптації й соціальної автономізації для особистості – означає знайти відповідь на питання: «бути як всі або бути самим собою».

Особливо актуальним це питання постає в юнацькому віці, в період активного дорослішання. Дорослішання об'єктивно пред'являє людині задачі, вирішення яких вимагає від неї прояву або відповідальності й самостійності, або залежності й згоди.

Дорослішання відкриває в людині здатність самостійно приймати відповідальні рішення або підмінювати їх психологічними захистами. Вирішення задач дорослішання

---

³ Оpubліковано у «Віснику Чернігівського державного педагогічного університету». – 2009. – Вип. 74, Т. 2. – С. 140-142.